

Sarı gəlin

Elçin

... sonra bir şıdırğı yağış yağdı və birdən-birə bu dağların sal daşları, yamyaşıl döşləri və adda-budda o döşlərdə bitmiş ağacların eləcə yamyaşıl çətirləri, kolların yarpaqları, dibində ağappaq bir köpüklə köpüklənə-köpüklənə çay axan yarğanın üstü ilə uzanıb gedən sıldırım qaya parçalarını tozdan, torpaqdan yuyub tərtəmiz etdi və tərtəmiz bir parıltı ilə də işim-işim işılatdı və bu dəm bu dağlar, bu yaşıllıq, bu sal daşlar, yarğan boyu uzanan o sıldırım qayalıq dünyanın genişliyindən, əvvəlsizliyindən və axırsızlığından xəbər verdi...

... sonra bütün bu genişliyi, əvvəlsizliyi və axırsızlığı bir səda bürüdü və o səda altında, elə bil ki, o yarğanın dibi ilə o köpüklənə-köpüklənə axan çayın, o dağların, o yamyaşıl döşlərin özü o sədaya söz söyləməyə başladı:

Saçın ucun hörməzlər,
Səni mənə verməzlər,

Nə ola bir gün görəm,
Nazlı yarın, ah, üzünü...
Neynim aman, aman,
Neynim aman, aman,
Sarı gəlin.

... sonra o şıdırğı yağış kəsəcəkdi, sonra axşam düşəcəkdi, sonra bütün bu yerlərə axşam çökəcəkdi, amma o səda da, o mahnı da yenə bu yerlərlə olacaqdı:

Bu dərənin uzununu,
Çoban qaytar quzunu...

Nə ola bir gün görəm,
Nazlı yarın üzünü...
Neynim aman, aman,
Neynim aman, aman,
Sarı gəlin...

“Payız yağışı” kababxanasının görkəmindən adından savayı yaxşı bir şey yox idi. Sovet İttifaqı zamanı Bakının 3-cü mikrayonunda tikilmiş səkkizmərtəbəli yaşayış binasının həyatının aşağı başında hansı müəssəsinə balaca bir avtomobil təmiri emalatxanası var idi, amma elə ki, Sovet İttifaqı dağıldı, kimlərsə bu emalatxananı özəlləşdirdilər, sonra da oranı kababxana elədilər.

Düzdü, deyilənə görə bu kababxanada yaxşı kabab bişirirdilər, amma o səkkizmərtəbədə yaşayan adamlar ocaq tüstüsündən, daimi kabab iyindən, ora gəlib-gedən müştərilərin hərdən səs-küy salmasından çox narazı idilər, yeganə xoşa gələn bir şey var idi ki, bəzən “Payız yağışı”ndan həzin klarnet səsi gəlirdi, o zaman sakitlik çökürdü, o klarnetin səkkizmərtəbədəki insanların içində nəsə elə bir hissiyyat yaradırdı ki, onlar bir müddət o daimi kabab iyini də, o ocaq tüstüsünə də, tərbiyəsiz müştərilərin qışqır-bağırını da yaddan çıxarırdılar...

* * *

Həmin gözəl yaz günü klarnet çalan Fətulla həmişəki kimi, səbh tezdən yatağından qalxıb əl-üzünü yumağa gedəndə, arvadı Firuzə—elə bil, elə onun durmağını gözləyirdi, mətbəxdən başını uzadıb:

—Fətulla durdun?—soruşdu, sonra da:—Sözüm var e sənə... Get, yuyun, sonra...—dedi və bu sözləri elə dedi ki, Fətullanın ürəyindən tarın sarı simi kimi çox nazik, amma çox da sərt bir sızılı keçdi: Firuzənin bu səsindən bir yazıqlıq var idi, acizlik var idi və Fətulla boyda kişi əl-üzünü yuya-yuya özünü güclə saxladı ki, əməllicə kövrəlməsin və ürəyində bu dünyanın qarasına yağlı bir küçə söyüşü söydü, çünki son vaxtlar,—səbəbi nə idi? heç özü də bilmirdi!—arvadının cavanlıq çaqları tez-tez gəlib gözlərinin qabağında dururdu, o çaqları ki, indi xınadan qıpqırmızı qızarmış ağ saçların heç izi-tozu da yox idi, bilək yoğunluğunda qarqara iki hörüyü, az qala topuğunacan uzanırdı, qəddli-qamətli bir ceyran balası idi və günə deyirdi sən çıxma, mən çıxacağam, aya deyirdi, yox, sən çıxma, mən çıxacağam və bütün məhəllə cavanlarının gözü o hörüklü qızda idi, o hörüklü qız isə o qədər cavanın arasından onu, yəni, indi ürəyindəki o sızılı ilə əl-üzünü yuyan Fətullanı seçdi.

Fətullanı seçdi, amma ona görə seçmədi ki, otuz ildən sonra, aya, günə meydan oxuyan o qızın səsi indi belə yazıqlasın, ona görə seçmədi ki, Firuzə bu yaz məhəllədəki beş toyun beşinə də eyni paltarda getsin, ona görə seçmədi ki...

və Fətulla az qaldı əlindəki sabununu güzgüdəki əksinə çırpın...

yaxşı...

bəsdü...

başqaları səndən də pis gündədi...

və o vaxtlar Fətulla da qara, qıvrım saçlı, qabağından yeməyən, həyat qapıları ilə üz bəüz qoşa tut ağacının kölgəsində oturub küçədən ötən, pəncərədən boylanın məhəllə

qızlarının xəlvəti baxışları altında şəstlə nərd oynayan və məhəllə cavanlarının hamısını udan bir oğlan idi və o hörüklü qızın bu qədər cavanın içində Fətullanı seçməyi də, yayın cırhacı istisində məhəllə kişilərinin bu qoşa tut ağacının kölgəsində oturması kimi bir şey idi, yəni, təbii idi, burada təəccüblü bir şey yox idi, Fətulla görkəmiylə də, ədasiyla da o hörüklü qıza layiq bir cavan idi, amma elə o vaxtlar papaqçı Cəfər—hörüklü qızın atası—iki ayağını bir başmağa dirədi ki, mən qızımı zurnaçalana verməyəcəyəm.

Məsələ burasında idi ki, Fətullagil nəsillikcə musiqiçi idilər, ulu babası da, babası da, atası da Bakının məşhur balaban çalanları olmuşdular və Fətulla özü də lap uşaqlıqdan balaban çalmağa başlamışdı və balaban hava kimi, su kimi bir şey idi və Fətulla üçün bizim bu gözəl dünyamızda balabansız yaşamaq mümkün olan bir iş deyildi, amma papaqçı Cəfər ki, iki ayağını bir başmağa dirədi, Fətulla o hörüklü qızdan ötrü bütün həyatının mənası hesab elədiyi balabandan əl çəkdi, klarnetə keçdi.

Klarnet, görünür, papaqçı Cəfər üçün balabandan xeyli hörmətli imiş və papaqçı Cəfər axır ki, o hörüklü qızın razılığını verdi.

O vaxtdan düz otuz altı il keçib.

Bu otuz altı ildə Fətullanın klarneti çox məclislər yola salmışdı, çox toylar çalmışdı, böyük bir ailəni—özləri və beş qız—dolandırmışdı, o klarnet qızları böyütmüşdü, oxutmuşdu, onları ərə vermişdi.

Sovet vaxtında indiki qədər çalğıçı yox idi, amma elə ki, Sovet İttifaqı dağıldı, o qədər oxuyan, çalan peyda oldu ki, məhəttəl qalmalı iş idi—bunlar əvvəllər harada idi? müstəqillik bunlara necə hamilə olmuşdu ki, birdən-birə bu qədər doğdu bunları? Və hamısı da çalğı çalandan çox, yaxşıca mantyor idi, bu mənada ki, bütün çalğı alətlərini elektrikə calayırdılar, bir hay-küy salırdılar, bir oyun çıxarırdılar, bir geyim geyinirdilər ki, Fətullanın klarneti axırda balaca bir kababxanalıq oldu və bir vaxtlar eləcə pul gətirən o klarnet indi ancaq kababxanaya gələn üç nəfərin, beş nəfərin cibinə baxmalı oldu.

Və Fətulla əl-üzünün sabununu yuya-yuya gözlərini qaldırıb güzgüyə baxmırdı, bu çalbaş, bıqları ağappaq ağarmış kök kişiyə baxmaq istəmirdi, amma, o məqamda, elə bil, güzgü maqnitə dönmüşdü, Fətullanın gözləri də dəmirə—güzgü o gözləri özünə çəkirdi...

Mənə baxmalısan!..

Mənə baxmalısan!..

* * *

Norveçli Martinius Asbyornsen artıq yeddi il idi ki, Bakıdakı xarici neft şirkətlərindən birində baş mühasibin vəzifəsində işləyirdi və İbseni çox sevsə də, əntiq əşyaların satışı ilə məşğul olan Bakı dəllallarını İbsenin qəhrəmanlarından qat-qat yaxşı tanıyırdı, həmin

əntiq əşyalara baxanda, onların gətirəcəyi gəliri əvvəlcədən hiss edəndə, sevimli bəstəkarı Qriqin musiqisindən də qat-qat artıq dərəcədə həzz alırdı.

Düzdü, indi yerli sakinlər də, dəllallar da beş-altı il bundan əvvəlkiylər deyildi, çox ayılmışdılar və Sovet İttifaqı dağılandan sonra ki, sərhədlər açılmışdı, Bakıya gəlib-gedən xaricilər əntiq əşyaları—qədim azərbaycan xalçalarını, zərgər işlərini, misgərlik nümunələrini, lap elə müasir rəssamların əsərlərini su qiymətlərinə alırdılar, xaricə aparıb on qat, hətta yüz qat artıq qiymətə satırdılar, ya da çox az pulla özlərinə zəngin, qiymətli şəxsi kolleksiyalar düzəldirdilər—beş-altı il bundan əvvələ qədər belə idi, sonra isə təzə dəllallar peyda oldu, qiymətlər qalxdı, amma nə qədər qalxsa da, respublikanın sakinləri nə qədər ayılsalar da, əntiq Azərbaycan və Şərqi Azərbaycanın Azərbaycanadakı qiyməti Avropada və ABŞ-dakı qiymətlərə nisbətən çox ucuz idi.

Əlbəttə, həmişə belə olmayacaqdı, fürsətdən istifadə etmək lazım idi. Düzdü, belə getsəydi, bir-iki ildən sonra Azərbaycanda daha heç nə qalmayacaqdı, amma bu, sonranın problemi idi və bu problemlə, qoy gələcəyin adamları və azərbaycanlıların özü məşğul olsun.

Təbiətən cəld, ağıllı və işbacaran bir adam olan Martinius Asbyornsen isə, həm də çox ayıq adam idi, əvvəlcə özünə qədim Azərbaycan xalçalarından və xalça məmulatlarından ibarət gözəl və qiymətli şəxsi kolleksiya düzəltdi, sonra başa düşdü ki, bu yerdə şəxsi kolleksiya ilə kifayətlənmək olmaz, əməlli-başlı biznesə girişmək lazımdır—başa düşdü və canı dildən fəaliyyətə başladı, bu illər ərzində həmin biznesin gizli yollarını da yaxşıca mənimsədi və yaxşıca da pul qazandı.

Norveçdəki tanış-bilişlərin (elə özünün də!) heç ağılına da gəlməzdi ki, haçansa Sovet İttifaqı dağılacaq və o qorxunc Sovet İttifaqının dağılması Martinius bəxtəvər edəcək, dünənə qədər heç kimin tanımadığı Azərbaycan adlı bir ölkədə bu balaca, dazbaş, yekəqarın adamın bəxti belə açılacaq.

* * *

Füruzə təzəcə dəmlədiyi çayı, yağı, pendiri, çörəyi gətirib Fətullanın qabağından mizin üstünə qoyanda, Fətulla hiss elədi ki, Füruzə nəsə gözlənilməz bir şey deyəcək və soruşanda ki:

—Deyirdin sözün var mənə?

Füruzə də:

—Çayuvu iç, sonra deyərəm...—deyəndə, Fətulla lap yüz faiz bildi ki, Füruzənin sözü nəsə təzə bir şey olacaq, amma o təzəlik necə olacaq? yaxşı olacaq? pis olacaq?—bunu bilmirdi.

Fürüzə o sözü deməyə tələsirdi, amma eyni zamanda elə bil ki, ürək eləməirdi və Fətulla fikirləşdi ki, bəlkə qızlarla bağlı nəşə bir xəbər var? amma nə olacaqdı? əgər təzə nəvə xəbəridisə, burda ehtiyat eləməli təzə bir şey yox idi—altıncı nəvə olacaqdı—başqa bir səbəb Fətullanın ağına gəlmirdi.

Və elə ki həmişəki pendir-çörəyi yedi, şirin çayı içdi:

—Hı?—dedi.—Nə olub?

Firuzə:

—Heç nə...—dedi.—Nə olacaq ki, Allaha şükür, hər şey yerindədi...

—Deyirdin axı sözün var...

Firuzə ona yaxınlaşdı və biləyindən tutub:

—Bir bura gəl...—dedi və Fətullanı arıyca otağın həyat qapısına tərəf çəkdi.

Düz otuz altı il idi ki, evli idilər və bu otuz altı ildə hər dəfə Firuzənin əli onun əlinə dəyəndə, Fətullanın bədənindən bir cərəyan keçirdi, elə bil...

Elə bil...

Elə həmin qalın hörüklü qızın əli idi, o əlin hərarəti, o əlin gətirdiyi hissiyyat idi...

Fətullagilin həyat qapılarının qarşısında gövdəsi yoğunlayıb qocalmış bir sarı şanı üzüm ağacı var idi və bu ağacın yaşı Fətullanın yaşından çox idi, ağacın budaqlarını Fətullagilin birmərtəbəli binalarının damına qaldırmışdılar və damda o budaqlardan talvar düzəltmişdilər və elə ki, yaz gəlirdi, o budaqlar yarpaqlamağa başlayırdı, bir azdan o damdalı talvar məhəllənin cənnət guşələrindən biri olurdu, yay günortasının cırhacır istisində də yarpaqların sıxlığından o talvara gün şığıya bilmirdi, ən gözəli isə bu idi ki, o qoca üzüm ağacının elə təzə-tər yarpaqları olurdu, elə bil, yetmişinci, səksəninci dəfə deyildi açmağı, birinci dəfə açılıb dünyaya gəlirdi və o qədər də sapsarı şanı olurdu ki, Firuzə bütün ilin abqorasını, sirkəsini düzəldirdi, doşabını bişirirdi, bal kimi şanıdan vedrə-vedrə qızlara göndərirdi, yarpaqlarını duza qoyurdu və qışda da, payızda da o yarpaq dolmasını bişirirdi ki, Fətullanın aləmində, dünyada heç kim o dadda yarpaq dolması bişirmirdi və bişirə də bilməzdi.

Firuzə Fətullanı arıyca çəkib həyatə çıxartdı və yamyaşıl yarpaqları az qala ovuc içi boyda böyümüş üzüm ağacını göstərib:

—Görürsən, Fətulla?..—dedi.

Fətulla hər halda sənətkar idi və bu yaz səhəri Firuzənin onu həyəətə çıxarıb yamyaşıl bir gülüşlə adamın üzünə gülən bu üzüm budaqlarını göstərməsi, doğrusu, Fətullanı əməlli-başlı həyəcana gətirdi və Fətulla lap o cavanlıq çağlarındakı kimi, həyətin ortasında Firuzəni qucaqlayıb sinəsinə sıxmaq istədi, amma bu vaxt Firuzə deyəndə ki:

—Bilirsən, Fətulla, bir söz deyəcəyəm, ancaq... hirsələnmə...—Fətullanın ürəyi elə bil, bir boşluq içində uçunan kimi oldu və Fətulla başa düşdü ki, yüz faiz nəşə pis bir söz eşidəcək:

Firuzə dedi:

—Fətulla... bilirsən... istəyirəm... istəyirəm bu yarpaqları yığım... aparım bazarda satım...

Əvvəlcə Fətulla elə bildi ki, Firuzənin dediklərini düz başa düşmədi, amma elə ki, bu sözlər şapalaq kimi onun beyninə çırpıldı, Fətullanın sifəti nə günə düşdüsə, Firuzənin rəngi ağappaq ağardı və Fətulla:

—Nə?—deyə xırıldayanda, Firuzə:

—Hirsələnmə, Fətulla, sən Allah, hirsələnmə!..—dedi.

Fətulla eyni xırıltıyla:

—Mənim arvadım gedib bazarda yarpaq satacaq?—soruşdu və elə bil, o, bu sualı, Firuzəyə yox, özünə verdi, əslində heç özünə də yox, Fətulla bu sualı naməlum bir varlığa verdi...

bəlkə taleyə verdi?..

Allaha verdi?..

Kimə verdi?..

Bilmirdi, amma orasını tamam aşkar bilirdi ki, həyatının bu məqamına gəlib çatmaqdan sonra, o qoşa hörüklü qızı otuz altı ildən sonra, belə bir ehtiyaca ürcəh etməkdənsə, o, yəni, Fətulla, ölsəydi, bundan min qat yaxşı idi.

Firuzə, Fətullanın bir dəqiqənin içində bərəlməmiş gözlərinə, qıpqırmızı qızarmış sifətinə baxa-baxa əməlli-başlı qorxuya düşdü, axır vaxtlar onsuz da Fətullanın qan təzyiqi yuxarı idi (hərdən 110-170-ə olurdu) və Firuzə sidq-ürəkdən gələn yalvarışla:

—Fətulla, qurban olum sənə, sözdü də, dedim... qurban olum Fətulla... fikir vermə, deməmiş olum, Fətulla... vallah, day bir də belə söz demərəm...—Firuzə yenə Fətullanın biləyindən tutdu və bu otuz altı ildə birinci dəfə Fətulla sərt bir hərəkətlə qolunu dartıb:

—Əlünü çək mənnən!..—dedi.

* * *

Miss Merilin Consonun əlli bir yaşı var idi, amma indiyə qədər ərə getməmişdi və bu zənci qadın həddən artıq gombul idi. ABŞ-da bu cür kök adamlara tez-tez rast gəlmək mümkündür və əlbəttə, bu cürə köklüyün səbəbi qıdanın tərkibində süni maddələr idi.

Yemək—miss Merilin Consonun həyatının əsas problemi idi və artıq əsas da məqsədə çevrilmişdi və bu mənada miss Merilin Conson sonuncu iş yerindən razı idi.

Miss Merilin Conson Nyu-Yorkda, Manhattində, BMT-nin lap yaxınlığındakı “Reçal Y.N Plaza” oteli ilə üzbəüz binanın 23-cü mərtəbəsində, tanınmış və nüfuzlu bank işçisi İsaak Blyumentalın evində qulluqçu İşləyirdi və mister Blyumentalın özü də, misses Blyumental da yeməklərinə xüsusi fikir verən və az yeyən adamlar olduğu üçün, mağazadan alınan, sifariş gətirilən ərzağın çoxu tökülüb qalırdı və miss Merilin Conson evin işlərini görməklə bərabər, dəyirman dən üyüdən kimi, səhərdən axşama kimi, ekoloji cəhətdən çox təmiz və buna görə də çox baha olan həmin arzaqları yeməklə məşğul olurdu.

Mister və missis Blyumentallar sonsuz idi, az danışan, sakit, rahat, qayğısız həyatı sevən adamlar idi.

Missis Blyumentallın ağappaq bir pudeli var idi və o pudellə daha çox danışdı, nəinki mister Blyumentalla, yaxud da miss Consonla, iti tez-tez təmiz havaya çıxarırdı, onu özü təmizləyirdi, özü çimizzdirirdi, özü pudeli xüsusi bərbərin yanına aparıb yeni dəblə qırıxdırır, qıvrım tüklərini özü darayır, onu özü yedizdirirdi və miss Conson bu itlə bağlı heç bir əziyyət çəkmirdi.

Mister Blyumentall maliyyəçi dairələrdə məşhur və nüfuzlu bank işçisi olmaqla bərabər, məşhur da kolleksiyaçı idi, qədim musiqi alətləri yığırdı və işdən gəlib yüngülcə bir şamdan sonra, gecənin yarısına qədər vaxtını, ideal bir səliqə ilə kolleksiyasını topladığı ayrıca üç otaqda keçirirdi, zəngin kolleksiyasındakı nadir nümunələrdən birini götürüb rahat kreslosunda əyləşirdi, böyüdücü şüşə ilə baxa-baxa o nümunəni santimetr-santimetr tədqiq edirdi, cürbəcür məlumat kitablarına, kataloqlara baxırdı və s.

Kolleksiyasındakı nümunələrin, o cümlədən Q. da Salonun bir, A. və N. Amatilərin bir, Stradivarinin isə iki (!) skripkasının tozunu da mister Blyumental özü alırdı və bu baxımdan da miss Consonun heç bir qayğısı və qorxusu yox idi ki, birdən nəsə əlindən düşər, əzilər, zədələnər, nəyəsə toxunar.

* * *

Firuzənin nə təqsiri var idi? hə? nə təqsiri var idi? heç nə... gör sən bu evi, bu yazıq Firuzəni hansı günə gətirib çıxarmısan ki, meynənin yarpaqlarını yığıb aparıb bazarda satmaq istəyir... sənin o atan ki, bu meynəni bu həyətdə əkməmişdi, əkəndə heç onun ağına gələrdi ki, haçansa oğlunun ailəsi o günə qalacaq ki, arvadı gedib bazarda meynə yarpağı satmağa möhtac olacaq?.. o rəhmətlik papaqçı Cəfər ki, o qoşa hörüklü qızı zurnaçıya vermək istəmirdi (yaxşı da eləyirdi!), klarnet çalana verdi (çox da səhv bir iş tutdu!), indi qızının bu gününə qəbirdə tərپənməsin, nə eləsin?.. axmaq oğlu, axmaq, Firuzənin əlini itələməkdənsə, get, öz başını divara vur də, Firuzə neyləsin?

... və mizin arxasında dinməzcə oturub barmaqlarını sındıran Fətulla, görəndə ki, Firuzə həyət qapısından otağa girdi və Firuzənin gözləri də ağlamaqdan qıpqırmızı qızarıb, özünü güclə saxladı ki, durub Firuzəni qucaqlamasın, “sənin nə günahın var, əz vayın biri mənəm!”—deməsin, amma Fətulla özünü saxladı və qorxdı ki, birdən Firuzənin yanında gözləri dolar, ona görə də gözlərini mizin üstündə eləcə ovuşdurduğu barmaqlarından çəkməyə ürək eləməyib tək-cə elə:

—Axı nədi e?..—soruşdu.

Firuzə də ona baxmadı, mizin üstündəki çay-çörək qalığını yığışdıra-yığışdıra titrək bir səslə:

—Uşağın kiçik toyu olacaq də...—dedi.

... indi başa düşdün, kütbeyin oğlu, kütbeyin, başa düşdün ya yox?.. hədiyyə almaq istəyir də, uşağa, nə ilə alsın?.. gedib nə eləsin?.. sənin o klarnetin elə sənin başına dəysin!.. nə gətirirsən evə?.. gətirdiyini elə öz qarnına tıxırsan də!..

Məsələ burasında idi ki, düz beş gündən sonra—üzümüzə gələn bazar—Fətullanın beş yaşlı oğlan nəvəsini sünnət edəcəkdilər və Firuzə də uşağa hansı hədiyyə almaq və o hədiyyəni hansı pulla almaq barədə fikirləşəndə, axırda gümanı gələn yer bu qoca üzüm ağacı olmuşdu...

... başa düşdün, axmaq oğlu, axmaq!..

* * *

Əlbəttə, Fətulla bilirdi ki, “Payız yağışı”ndan gələn pul azdı, evin xərcinə bəs eləmir, amma işin lap belə bir vəziyyətə gəlib çıxdığını bilmirdi, çünki pulu gətirib verirdi Firuzəyə, evin xərcləri ilə də Firuzə məşğul olurdu və Firuzə də Fətullaya şikayət etmirdi ki, qanı qaralmasın, onsuz da Fətulla əlindən gələni edirdi, yaşının bu çağında, kababxanaya gəlib-

gedən övladı yaşında müştərilərin (özü də necə müştərilərin! biri kefli olurdu, o birisi dalaşqan olurdu, o birisi də, Allah bilir, hansı yuvanın quşu olurdu...) sifarişlə klarnet çalırdı - Fətulla bədbəxt, bundan artıq nə etməli idi?

Ancaq kürreyi-ərz alt-üst olsaydı da, Fətulla razı ola bilməzdi ki, onun evində elə bir vəziyyət yaransın ki, nəvəsinin kiçik toyuna hədiyyə almaq üçün, Firuzə bazara gedib yarpaq satmaq fikrinə düşsün.

Və bu zaman Fətulla gəlib Firuzənin xüsusi səliqə ilə bəzədiyi bufetin qabağında dayandı, gözlərini bufetin yuxarı qatında, şüşənin arxasındakı o qədim sədəfli balabana zillədi. Üstü gümüş, sədəf və firuzə ilə işlənmiş bu balaban Fətullaya ata-babasından qalmışdı və Fətullagilin evinin çox əziz bir ərməğanı idi. Vaxtıyla bu balabandan qəzetlər də yazmışdı, muzeydən də gəlib onu almaq istəmişdilər, amma Fətulla verməmişdi, çünki Fətulla belə fikirləşirdi ki, əgər, bu balabanı satsa, ya kiməsə versə, dədə-babasının ruhu qarşısında kişiyyə yaraşmayan bir iş görmüş olar.

Və ümumiyyətlə, hərdən Fətullaya elə gəlirdi ki, o gün ki, Fətulla bu balabanı yerə qoydu və klarneti əlinə götürdü, o gündən də bu balaban təkcə Fətulladan yox, bütün dünyadan küsdü.

Amma bəzən—ildə bir dəfə, bəlkə də iki ildə bir dəfə Fətulla balabanı bufetdən çıxarırdı, həyatə çıxırırdı, o meynənin qabağındakı balaca çərhovuzun həmişə səliqə ilə əhənglənmiş sürəhısında otururdu, o balabanı sazlayırdı və bir “Sarı gəlin” çalırdı.

Və o zaman Fətulla hiss edirdi ki, barmaqları balabanın dəlikləri üstündə oynadıqca, balaban onunla barışır və Fətulla bir də hiss edirdi ki, balabanı axırıncı dəfə bufetin gözünə qoyandan sonra, bütün bu müddət ərzində, balaban səbrlə bu günü—həyətdəki bu xudmani “Sarı gəlin” bayramını gözləyib.

Muzey işçiləri balabanın üstündə ərəb əlifbasında sədəflə yazılmış yazını da oxumuşdular və Fətulla o yazını kiril əlifbası ilə ağ bir kağıza yazdırıb, muzeylərdə olan kimi, balabanın qarşısına qoymuşdu:

İl-923.

Camadiül-əvvəl – 6.

Təbriz.

Usta Məhəmməd İbn Yusif ibn Mütəllib.

Bu—balabanı Təbrizdə ustanın adı və hicri təqvimlə yaranma tarixi idi ki, elə həmin muzey işçilərinin hesablamasına görə, milad ilə 1516-cı il iyun ayının 30-u eləyirdi.

Sovet vaxtı indiki kimi deyildi, muzeylərin pulu çox idi və o çox muzey işçiləri çox çalışdılar, çox əlləşib-vuruşdular, amma Fətulla balabanını muzeyə satmadı, icazə verdi ki,

gəlib şəklini çəksinlər, hara istəyirlər göndərsinlər, nə istəyirlər yazsınlar, amma o sədəfli balabanın özü eləcə bu bufetin yuxarı qatında qaldı və mötəbərliyi daha da artdı.

Fətullagilin evində dörd qapı aşağıda Ələkbərgilin evi idi, Ələkbər misgər idi və qabaqlar Bakının Basin küçəsində, 11 nömrəli tramvayın dayanacağıının yanında balaca bir misgər xanası da vardı, sonralar küçəni genişləndirəndə o misgər xananı da dağıtdılar və o vaxtdan da Ələkbər ailəsini mis qabları qalaylamaqla dolandırırdı, amma elə ki, Sovet İttifaqı dağıldı, qərribə bir əhvalat baş verdi: Ələkbərin zirzəmisindəki mis qazanlar, sinilər, samovarlar və başqa üstünü toz basmış mis əşyalar matah oldu, şirəyə arı gələn kimi, əvvəlcə xaricilər, sonra da birdən-birə peyda olmuş Bakı dəllalları Ələkbərin o mis qablarını böyük pullarla almağa başladılar və mis qabları qurtarandan sonra, Ələkbər özü dəllalə çevrildi və misgər Ələkbər gözgörəti varlanıb məhəllənin yaxşı yaşayan adamlarından biri oldu, hətta özünə bir “Mercedes” də aldı, düzdü, bu “Mercedes” 1986-cı ilin buraxılışı idi, amma hər halda “Mercedes” idi.

Pişik iy çəkən kimi, Ələkbər də düz üç dəfə Fətullagilə gəlmişdi və həmin balabanı almaq istəmişdi və hər dəfə gələndə də balabanın əvəzinə verəcəyi məbləği bir qism artırmışdı, amma ala bilməmişdi və sonuncu dəfə gələndə, Fətulla gözlərini qıyıb: “—Ələkbər,—demişdi.—bu evin qapısı sənin üzünə həmişə açıqdı. Ancaq bu məsələdən ötrü bir də bu evə gəlmə!”—və ondan sonra, Fətullanın xasiyyətinə bələd olan Ələkbər, bir də balaban məsələsinə girişməmişdi.

* * *

Bütün məhəllə, Fətullanı tanıyanların hamısı, hətta Firuzə də elə bilirdi ki, klarnet Fətulla üçün hər şeydir, Fətullanın ən yaxın sirdaşdır, Fətullanın ürəyinin dedikləridir, ürəyinin səsidir və məhəllə də, tanış-biliş də, Firuzə də düz fikirləşirdilər, həqiqətən də belə idi, amma Fətullanın ürəyinin çox dərinlərində bir nöqtə var idi, o nöqtəyə qədər belə idi, o nöqtədən sonra isə başqa bir hissə var idi və dünyada heç kimin, hətta Firuzənin də xəbəri yox idi ki, o nöqtədən sonra Fətulla üçün klarnet boş şey idi (!), çünki o nöqtədən sonra təbiətin səsi gəlirdi, yəni bu mənada ki, dənizin uğultusu, quşların səsi, yarpaqların xışıltısı...

Günlərin bir qərribə günündə, axşam çağı, küçə qapılarının qabağındakı qoşa tut ağacının altında oturub, həmişəki kimi, məhəllənin kişiləri ilə nərd oynamağa hazırlaşan Fətulla, o qoşa tut ağacının yüngül mehdən xışıldayan yarpaqlarına qulaq asdı, o xışıltı, elə bil, yapışqan kimi, beyninə yapışdı, eləcə də orada qaldı, neçə müddət ondan əl çəkmədi və çağa dad, yaxud nəsə başqa bir şey kəşf edən kimi, birdən-birə kəşf etdi ki, onun klarneti təbiətin bu dediklərini heç zaman deyə bilməyəcək.

O qoşa tut ağacının yarpaqları nə deyirdi?—Fətulla bunu heç kimə və heç vaxtlə başa sala bilməzdi, çünki özü də bilmirdi ki, o yarpaqlar nə deyir, amma yarpaqların o xışıltısındakı sirri dünyanın heç bir çalğı aləti o cürə verə bilməzdi.

Bircə o balabandan və o balabanın “Sarı gəlin”indən başqa.

Amma Fətulla burasını da başa düşürdü ki, bu, onun üçün, yəni Fətulla üçün belədir və bir pianoçu da belə fikirləşə bilər ki, bunu ancaq piano bacarar, skripkaçı da fikirləşər ki, o sirri ancaq skripka söyləyə bilər.

Hər halda, o kəşfdən sonra Fətulla bir müddət bikişdi, nəinki bütün ömrünü həsr etdiyi klarnet, ümumiyyətlə, həyat onun üçün mənasız göründü və o axşam Fətulla nərdi də çox könülsüz oynadı və uduzdu, amma o kəşfi barədə heç vaxt heç kimə heç nə demədi.

* * *

Əgər, Fətulla, misal üçün, piano çalan olsaydı, onda övladı -- fərqi yox idi, ya oğlan, ya qız—onun yolunu davam etdirərdi, amma Fətullagil nəsillicə piano çalan yox, yaxud da lap elə kamança çalan olsun,—qız da kamança çala bilər,—kamança çalan yox, balaban çalan idi və qız xeylağı da, aydın məsələdir ki, balaban çalmayacaqdı.

* * *

Bəlkə, o cavanlıq vaxtı ki, balabanı bir tərəfə atdı, klarneti götürdü, bəlkə ona görə Allah ona bir oğul vermədi ki, atasının, babasının yolunu davam etdirə?

Lap əgər beləydisə də, hər şey qurban olsun o hörüklü qıza və Allah ki, ona oğul vermədi, qoy, əvəzində o qoşa hörüklü qızın ömrünü uzun eləsin və onu heç bir dərdə, bəlaya salmasın.

* * *

Fətulla, qurban olum sənə, başuva dönüm, Fətulla, satma balabanı, Fətulla, bilirəm, mənə görə satırsan o balabanı, amma satma, Fətulla, bir qələt idi, elədim, şeytan azdırdı məni, yarpaq söhbəti, sənə layiq söhbət deyildi, başuva dönüm, satma o balabanı, hər gün darıxacaqsan o balabançun, Fətulla...

Və Firuzə nə illah elədi, yalvardı, ağladı, amma Fətullanı fikrindən döndərə bilmədi.

* * *

Hər şey çox sadə oldu: Fətulla Ələkbəri çağırdı və sədəfli balabanı 1750 ABŞ dollarına Ələkbərə satdı və Ələkbər də o balabanı 2250 ABŞ dollarına müştəri Martinius Asbyornesenə (bu adamın adını Ələkbər heç cürə yanında saxlaya bilmirdi, ona görə də bu balaca, dazbaş, yekəqarın adamın adını kağıza yazırdı və onunla danışanda gözüucu kağızı

baxırdı) satdı və Martinius Asbyornesen o sədəfli balabanı 7000 ABŞ dollarına Nyu-Yorkda yaşayan müştərisinə satdı və nəhayət, sədəfli balaban mister İsaak Blyumentallın mizinin üstünə gəlib çıxdı.

Mister Blyumentall elə ilk baxışdan o sədəfli balabanın gözəlliyinə aşıq oldu, onu çox diqqətlə nəzərdən keçirdi, yoxladı, məlumat kitablarından Məhəmməd ibn Mütəllibin orta əsrlərdə Şərqdə nəfəsli musiqi alətləri düzəltməkdə, Avropa skripka ustası Stradivariyə bərabər bir sənətkar olduğunu öyrəndi və o balabanı 66500 dollara alıb kolleksiyasının Şərq musiqi alətləri bölməsinə qoydu.

Onda Nyu-Yorkda payızın əvvələri idi...

* * *

Payız ötdü, Nyu-Yorkda soyuq bir qış keçdi, sonra yaz gəldi, amma Nyu-Yorkun daş, beton, şüşə göydələnləri o payız da, o payız əvəz edən qışın da, təzə gələn yazın da fərqiində deyildi.

Mister Blyumentallın mənzilində həyat, necə vardisa, elə də davam edirdi, payız da eləcə ötdü, qış da eləcə ötdü, yaz da indicə eləcə ötürdü... sonra yay gələcəkdi, yazdan sonra yenə payız gələcəkdi, sonra qış, sonra yenə yaz... və həyat da o daş, beton, şüşə göydələnlərin arasında, mister Blyumentallın tozun da yeri dəyişməyən mənzilində beləcə davam edəcəkdi...

Missis Blyumentall pudeli həmişəki kimi gəzdirirdi, çimizdirirdi, qırıxdırırdı.

Mister Blyumentall işdən gələndən sonra, həmişəki kimi, yüngülcə bir şam eləyib kolleksiyası ilə məşğul olurdu və o dəm onun üçün o kolleksiyadan savayı dünyada heç nə yox idi.

Miss Conson eləcə fasiləsiz yeyə-yeyə mətbəxdə nəsə bişirib-düşürürdü, yuyub-yığırdırırdı, çox zaman mənzildə tək olduğu üçün, eləcə yeyə-yeyə də otaqları gəzirdi, nəsə bir iş görmək istəyirdi, amma hər şey öz yerində olurdu, hər şey necə səliqəliydisə, eləcə də səliqəli qalırdı, çünki bu mənzildə heç kim heç nəyə toxunmurdu, toxunanda da hər şey öz əvvəlki yerinə qayıdırdı və miss Conson görmək üçün bir iş tapmırdı və o daimi yemək ehtiyacı və yeməyin özü olmasaydı, həyat miss Conson üçün çox darıxdırıcı və mənasız keçərdi.

Və beləcə ötən günlərdən birində—bir yağışlı yaz günü, günün günorta çağı, mister Blyumentallın mənzilində dünyada (hər halda, bu dünyada!) misli görünməmiş bir hadisə baş verdi.

Həmin yağışlı yaz günü miss Conson mənzildə yenə tək idi, yenə yeyə-yeyə otaqları gəzib özünə bir iş axtarırdı və birdən qəribə bir səs eşitdi: bu musiqi idi, amma nəşə çox qəribə...

anlaşılmaz...

eyni zamanda çox yanıqlı...

hə... hə, çox... çox yanıqlı bir musiqi idi və kolleksiya olan otaqlar tərəfdən gəlirdi.

Miss Conson əvvəlcə elə bildi ki, bu səs televiziyadan, ya da radiodan gəlir, amma mister Blyumentall, fikrini dağıtmasın deyə, o otaqlarda radio, televizor qoymağa icazə vermirdi və miss Conson təəccüb içində kolleksiya otaqlarına tərəf yaxınlaşdı.

Tamam aydın idi ki, səs, bax, bu otaqdan gəlir.

Miss Conson otağın qapısını açdı və bu zənci qadının onsuz da böyük olan qara gözləri bir anın içində bərəlib az qaldı hədəqəsindən çıxsın.

Mister Blyumentallın kolleksiyasından fleytaya bənzər bir musiqi aləti öz yerindən qalxıb, pəncərəsinin qabağında, elə bil ki, görünməz bir tellə tavandan asılmış kimi dayanmışdı və elə bil ki, insan kimi, pəncərədən o yaz yağışına baxa-baxa öz-özünə həmin...

anlaşılmaz...

yanıqlı...

çox yanıqlı...

musiqini çalırdı və o melodiya uyğun olaraq da yavaş-yavaş tərpənirdi.

Udmaq istədiyi növbəti tikə miss Consonun boğazında qalmışdı və gözünün qabağında bu ağlasığmaz görüntü elə müdhiş bir hiss yaratdı ki, bədbəxt qadının başındakı qıvrım qara tükləri biz-biz durdu.

Miss Consonun ürəyi elə şiddətlə vururdu ki, elə bil, indicə, bu qadının hər biri yekə un torbasına oxşayan döşlərinin arasından sıyrılib çölə çıxacaqdı.

O fleytaya bənzər musiqi aləti isə o anlayılmaz musiqini eləcə pəncərənin qarşısında öz-özünə çalırdı və o melodiya anlayılmaz idi, düzdür, amma çox yanıqlı idi və o musiqi alətindən gələn o yanğı, o qüssə, kədər miss Consonun geniş sinəsinə doldu və ən dəhşətli bu idi ki, belə bir yanğı, belə bir qüssə, kədər indiyə qədər onun o geniş sinəsi üçün tamam yad bir şey idi.

Miss Conson o yağışlı yaz günü həmin dəhşət içində cismani olaraq duyurdu ki, o yanğı, o qüssə, kədər onun doğmasına çevrilir və indiyə qədər yaşadığı həyatın boşluğundan xəbər verir.

Miss Conson bərəlmış gözlərini o fleytaya oxşayan musiqi alətindən çəkə bilmirdi və o dəm o musiqi alətinin özü başdan başa bir yanğı, qüssə, kədər idi...

* * *

Missis Blyumentall pudeli ilə birlikdə evə qayıdanda miss Merilin Conson hələ də o müdhiş hadisənin təsiri altında idi və tələsə-tələsə, dili topuq vura-vura, heç cürə keçib getmək bilməyən bir həyəcanla bu hadisəni missis Blyumentalla danışdı.

Missis Blyumentall diqqətlə miss Consona qulaq asdı, sonra onunla birlikdə kolleksiya otağına keçdi, miss Consonun az qala heyvani hürkü ilə barmağını uzadıb göstərdiyi o musiqi alətinə baxdı: həmin Şərq musiqi aləti həmişəki yerində idi və missis Blyumentall daha heç nə soruşmadı, yalnız diqqətlə miss Merilin Consona baxdı və heç nə demədi.

Axşam mister Blyumentall işdən qayıtdı və yüngül şam edib həmişəki kimi, kolleksiya otaqlarına keçməzdən əvvəl missis Blyumentall əhvalatı ərinə danışdı və mister Blyumentallın gərgin bank əməliyyatlarından sonra, evdə də gəlib hansısa fantastik səfsəfələrə qulaq asmağa qətiyyəən həvəsi olmadığı üçün, o, xanımının da razılığı ilə həmin gündən etibarən miss Merilin Consonu işdən azad etdi.

* * *

Miss Merilin Conson liftlə 23-cü mərtəbədən düşərkən ağlamaqdan qızarmış gözlərini silə-silə fikirləşdi ki, bəlkə doğrudan da dəli olub və bəlkə günorta o fleytaya bənzər musiqi alətinin pəncərənin qabağında dayanıb öz-özünə o anlaşılmaz melodiyanı çalması həqiqət yox, bir qarabasma imiş?

Bəs o yanğı? o qüssə? o kədər?..

Gördüyünün müdhişliyindən, işdən çıxarılmasının ağrısından başqa, bir hiss də—az qala heyvani bir qorxu hissi—miss Consonun içini deşib-dağıtmaqda idi: bu bədbəxt zənci qadın qorxurdu ki, o yanğı, o qüssə, kədər bundan sonra həmişəlik onunla bir yerdə olacaq.

Və, əlbəttə, mister və missis Blyumentallların ağına gələ bilməzdi ki, miss Conson həqiqətən olan hadisəni danışır və bədbəxt miss Merilin Consonun da ağına gələ bilməzdi ki, Azərbaycan adlı uzaq bir məmləkət var və o məmləkətdə fleytaya bənzər o musiqi

alətinə “balaban” deyirlər və balabanın çaldığı o anlaşılmaz, yanıqlı havaya da həmin məmləkətdə “Sarı gəlin” deyirlər.

Oktyabr 2001.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERİ.org qoyuldu: yanvar, 2004